

הפולמוס על הצעת הרב גורן לשנות את הביטוי "ואיני יכול לנגוע בך" בעקבות הנחיתה על הירח

מרדכי מאיר

"מקום" ותפילה

ענייני "מקום"¹ רבים נוטלים חלק בעולמה של תפילה, הן במרכיביה ה"טכניים" הן במרכיביה התוכניים.

האדם הבא לשאת תפילה צריך לבחור בקפידה את המקום שבו הוא מתכוון לשפוך שיח לפני קונו, וסדר עדיפויות ברור ניצב בפניו בשעה שהוא בוחר את המקום (בלשונו של הרמב"ם: "תקון המקום" ה' תפלה פ"ד ה"ו). לצד בחינת מקומו של המתפלל, ניתנת תשומת לב רבה גם לכיוון שהתפלה מופנית אליו (בלשונו של הרמב"ם "נוכח המקדש" [שם ה"ד]).²

כאמור, לא רק בצדדים "הטכניים" אנו נפגשים בענייני מקום אלא גם בתכניה של התפלה. אנו מתפללים לשינוי מקומו של עם ישראל בשעה שאנו מבקשים על קיבוץ גלויות, ואנו מתפללים על שינוי במצבה של ירושלים בכרכת ירושלים. שינויים שחלו במקומו של האדם, וכמעמדו של המקום, הובילו להעלאת שאלות בדבר שינויים בנוסחה של התפילה, מהם קטנים ומהם גדולים. שינוי קל הוצע בעקבות השיבה לארץ ישראל: בכרכת "אהבה רבה" (או בנוסחים אחרים "אהבת עולם") מופיע

1 השימוש במילה "מקום" נעשה במשמעותו המקובלת בשפת היום-יום, ללא כל קשר למשמעותו הפילוסופית והתיאולוגית (בעניינים אלה ראה הרב א' הנדלר, חן מקום, שעלבים [חש"ד], עמ' 13-21, ובמקורות המובאים על ידיו שם), אם כי גם אלה השפיעו על התפלה ועל סגנונה - אסחפק באזכור דוגמה מוכרת: "על דעת המקום ועל דעת הקהל"; ועוד רבות כמותה.

2 על נושא זה ראה בהרחבה: אורי ארליך, "מקום השכינה בתודעת המתפלל", תרביץ סה (תשנ"ו), עמ' 315-329; אורי ארליך. "שאלת מקום השכינה בנוסח התפלה הקרום", סירא יג (תשנ"ז), עמ' 5-23.

הביטוי "ותוליכנו מהרה קוממיות לארצנו", ועם השיבה לארץ היו שהציעו לשנותו ל"ותוליכנו מהרה קוממיות בארצנו".³

לצד שינויים קטנים מעין זה יש שהוצעו שינויים מרחיקי לכת בנוסח התפלה. הדוגמה הבולטת ביותר היא השינויים שהוצעו בתפילת "נחם" עם שחרורה של ירושלים העתיקה בשנת תשכ"ח, שינויים שכללו הוספות והשמטות מרובות ואלה נידונו בהרחבה במאמרה של יעל לויין כ"ץ "נוסח תפלת נחם" (תחומין כא [תשס"א], עמ' 71-90).

בדברים שלהלן אבקש להפנות את תשומת הלב למקרה שהוצע בו שינוי קטן ביותר, אף הוא כשני המקרים שהוצגו לעיל בעקבות שינוי במקום, אך הדבר גרר תגובות קשות ובסופו של דבר לא הותיר חותם של ממש על עולמה של התפלה – כוונתי לשינוי שהוצע בכרכת הלבנה בעקבות הנחיתה על הירח.

את הדיון אפתח בדברים קצרים על הנחיתה על הירח, לאחר מכן אעבור להצעתו של הרב שלמה גורן לשנות את נוסח קידוש לבנה,⁴ ולתגובות שכללו הצעות חדשות לאמור בה ולפיהן אין צורך בשינוי המוצע.⁵

הנחיתה על הירח

ב-21 ביולי 1969 נחתו על הירח ניל ארמסטרונג (N. Armstrong) וא' א' אולדרין (E.E. Aldrin), שניים מאנשי הצוות של החללית "אפולו 11". מילותיו של ארמסטרונג בשעה שצעד את צעדיו הראשונים על הירח, "זהו צעד קטן של בן אדם וזינוק כביר של האנושות" ("one small step for man, one giant leap for mankind"), היו לאחד המשפטים המפורסמים ביותר במאה העשרים.⁶ קשה לתאר את התחומים השונים שהנחיתה על הירח נתנה בהם את אותותיה – בתחום הפוליטי היא היתה נקודת ציון במאבק הביין-גושי – בתחום המדעי, בתחום ההגותי, הספורטיבי ועוד.

- 3 לא ידוע לי על דיון מקיף בנוסח זה, ואציין רק שראוי לעיין במקורות הבאים: הרב מ' חגיו, הלכות קטנות, ירושלים תרנ"ה, סי' קפה; הרב ע' אבורביע, נתיבי עם, פתח תקוה תשמ"ט, סי' נט; הרב ח' סתהון, ארץ חיים, ירושלים תשנ"ו, סי' סא; פ' פניני, "קוממיות בארצנו", ההד (תרצ"ב), עמ' יב; סידור "שערי קוממיות", ירושלים תשנ"ה, על פי פסקי הרב מרדכי אליהו, על אחר. בסידור אחר, "קול אליהו", ירושלים [חש"ד], אף הוא על פי פסקי הרב אליהו, מופיע הנוסח "לארצנו" (עמ' קכט).
- 4 לדיננים שונים בנוסח קידוש לבנה ראה: הרב י' יעקובזון, נתיבי בינה, ג, תל אביב תשל"ו, עמ' 336-348; י' גרטנר, "קידוש לבנה – גילגולה של ברכה", אסופות (תשנ"א), עמ' שכז-שמג.
- 5 יוסף תבורי, שעמד על כך ש"מאורעות המאה ה-XX שאיראו את עקבותיהם בסידורי התפלה", ואף הרחיב בעניין, לא ציין את השינוי שאנו דנים בו – ראה י' תבורי, "תפלה", האנציקלופדיה העברית, מילואים, ג, טורים 1065-1068.
- 6 לתיאור קצר ותמציתי על השתלשלות המסע אל הירח ראה א' כהן וי' ליבוביץ, "ירח", האנציקלופדיה העברית, כ, טורים 372-376.

העולם היהודי, אף הוא, לא נשאר אדיש לאירוע מסעיר זה. כתיבה ענפה בתחומי ההגות,⁷ המוסר,⁸ ההלכה⁹ והפרשנות,¹⁰ נוצרה בעקבות הנחיתה על הירח, אם כי זו לא נבחנה עד כה בצורה ראויה. אחד הנושאים שזכה לדיון ער וארוך הוא מטבע הלשון הנאמר בקידוש לבנה, "כשם שאני רוקד כנגדך ואיני יכול לנגוע בך כך לא יוכלו כל אויבי לנגוע בי לרעה", שנעשה לכאורה לא מדויק עם נחיתת האדם על הירח.

דבריו של הרב שלמה גורן

עוד בטרם התבצעה הנחיתה על הירח החלה מבצבצת השאלה בדבר הרלבנטיות שבאמירת "ואיני יכול לנגוע בך" בקידוש לבנה. הדברים תוארו על ידי הרב חירי בפתח דבריו בנושא:

עם התחלת מירוץ וכיבוש החלל התחילו העם מתלחשים על נוסח ברכת הלבנה והדבר הגיע לשיאו בימים האחרונים הללו שכבר הצליחו להנחית בני אדם על פני הירח.¹¹

אך שאלה זו עלתה במלוא עוצמתה לדיון ציבורי רק בעקבות דבריו של הרב שלמה גורן,¹² הרב הראשי לצה"ל באותם ימים, אחרי הנחיתה. סמוך לנחיתה על הירח העניק הרב גורן ראיון לתוכנית הרדיו "במוצאי יום מנוחה", ובמהלך הראיון הוא נשאל

- 7 ראה: הרב ח"ד הלוי, "על חתירת האדם לכיבוד החלל", שנה בשנה, תשל"ל, עמ' 222-231; הרב מ"מ כשר, האדם על הירח, [חמ"ד] תשל"ל (במקור נדפסו הדברים בנועם יג [תשל"ל]); הערות על ספר זה ראה: הרב מ"י הלוי אפשטיין, "הערות והארות לספר 'האדם על הירח' לגרמ"מ כשר", מוריה כא (תשנ"ח), ו-ט, עמ' 10-11; הרב ש' עלברג, "הנחיתה של בני-אדם על הלבנה", הפרדס מד (תשל"ל), א עמ' 2-3; הרב י' קמינצקי, אמת ליעקב – עיונים במקרא על התורה, ניו יורק תשס"א, עמ' טו; הרב י' שטיגליץ (אריאל), "כיבוש הירח לאור המקורות", הצופה, כ"ב באלול תשכ"ט, עמ' 5.
- 8 ראה דבריו של הרב ש' וולבה, "נוראות האדם", מוריה ב, א-ב (תשל"ל), עמ' כז.
- 9 יש שדנו בנושא בכללותו (הרב י' לוי, מול אתגרי התקופה, ירושלים תשנ"ג, עמ' קפב-קפה; הרב ב' צ' פירר, "חייב או פטור בקיום המצוות על הירח", נועם יג [תשל"ל], עמ' קצו-רב; הרב כשר [לעיל, הע' 7], עמ' 51-55), ומהם שהתמקדו בשאלה נקודתית – האם מקדשים את הלבנה על הירח, ומתי – לדוגמה ראה: הרב מ' קליין, משנה הלכות, ו, ישראל תשל"ג, סי' רנט; הרב מ"מ שניאורסון טען שאין לומר על הירח קידוש לבנה (שיחות קודש, תשנ"ב, עמ' 158); הרב חירי כתב "ואין הכי נמי אם יודמן יהודי בשעת קדוש הלבנה על פני הירח או לא אומר את כל הנוסח הזה של כשם וכז' אבל עצם הכריכה הוא מברך" – הרב ש' חירי, "קידוש הלבנה בזמננו", אור תורה ב (תשכ"ט), עמ' קכו; לאחרונה ראה הרב ל"י הלפרין, אם אסק שמים, ירושלים תשס"ג, עמ' 63-65.
- 10 ראה הרב ח"ד שעוועל, "העליה ללבנה מפיצה אור חדש על לשון המשנה", הדרום ל (תשל"ל), עמ' 174-175. לדבריו התייחס הרב כשר [לעיל, הע' 7], עמ' 65-70.
- 11 ראה הרב חירי (לעיל, הע' 9), עמ' קכו.
- 12 ראה עליו: "גורן (גורנצ'יק) שלמה", האנציקלופדיה העברית, מילואים, ב, עמ' 345-346; י' אלפסי, "קיום לתולדות רבינו הגדול זצ"ל", המעלות לשלמה בעריכת הנ"ל, [חמ"ד] תשנ"ו, עמ' 15-19.

הכיצד נוכל היום להמשיך להשתמש בנוסח הידוע של קידוש לבנה, הקובע בין היתר: "כשם שאני רוקד כנגדך ואיני יכול לנגוע בך, כך לא יוכלו כל אויבי לנגוע בי לרעה". תפלה זו דומה יוצרת אוירה מיסטית בין האדם לבין הירח. והנה לפתע באו טייסי "אפולו 11" ומנסים להסיר את המסתורין מעל הירח. אם כן כיצד נוכל עוד לומר את תפילת קידוש לבנה בשעה שהירח הנו בהישג ידו של אדם? האם לא אבדה תפלה זו ממשמעותה?

על שאלה זו השיב הרב גורן בדברים הבאים:

כעת ביחס לתפילה "כשם שאני רוקד כנגדך ואיני יכול לנגוע בך, כך לא יוכלו כל אויבי לנגוע בי לרעה", שכעת עם הגיע האדם לירח היא אולי נראית חסרת משמעות, יש שינוי נוסחה בין מה שאנו אומרים לבין מה שכתוב במסכת סופרים. זה שינוי שנראה קל, אבל יש לשינוי הזה משמעות רבה לגבינו, ביחס לשאלה שלך. שם אין מוצאים את המילה "ואיני יכול לנגוע בך" המילה "יכול" לא מופיעה שם. הנוסח כפי שכתוב במסכת סופרים הוא "כשם שאני רוקד כנגדך ואיני נוגע בך, כך אם ירקדו אחרים כנגדי להזיקני לא יגעו בי". יוצא, שלפי הנוסח שבמסכת סופרים אין אנחנו שוללים את האפשרות והיכולת לנגוע בירח. אנו רק קובעים את העובדה, בזמן שאנחנו מקדשים את הלבנה שעל אף שאנו מרקדים כנגד הלבנה אין אנו נוגעים בה ומבקשים ומתפללים שגם אויבנו, שירצו להזיק לנו, לא יצליחו לנגוע בנו. יוצא איפוא שהנוסח הקדום שבמסכת סופרים איננו סותר את ההתפתחות הדראמטית שבמאורע שלפנינו, כך שגם לאחר הגעת האדם לירח וגם אם יהיו בני אדם באופן קבוע על הירח, נוכל להמשיך לומר את התפילה הזאת לפי הנוסח שבמסכת סופרים ללא כל חשש. ומן הראוי אולי כבר לאמץ את הנוסח שבמסכת סופרים, כדאי להזכיר כאן שהגר"א מוולנא ב'מעשה רב', אימץ לו את הנוסח שבמסכת סופרים. כנראה שבחזונו הגדול הרגיש בחשיבותו של השינוי.¹³

יש לתת את הדעת לשלושה מרכיבים בדבריו של הרב גורן: א- הקושי בנוסח הקיים; ב- הנוסח הקדום המופיע במסכת סופרים; ג- הנוסח הגר"א. דבריו של הרב גורן הובאו בבמות שונות - בכתב העת "מחנים", בעיתון "ידיעות אחרונות",¹⁴ ועוד.

13 הרב ש' גורן, "כיבוש החלל והשקפת עולמנו הדתית", מחנים קכה (תש"ל), עמ' 10-11. אשר לאיזכור דבריו של הגר"א, כדאי לציין שחיבה יחירה רחש הרב גורן לגר"א ולכתביו, ובעניין זה אף כתב את אחד מספריו החשובים, הירושלמי והגר"א (ירושלים תשנ"א).

14 "עם דריכת האדם על הירח - הרב גורן הורה לשנות נוסח קידוש הלבנה", ידיעות אחרונות, ו' אב תשכ"ט (21 ביולי 1969).

התגובות לדברי הרב גורן

תגובות רבות, ישירות ועקיפות, היו לדבריו של הרב גורן. גם גדולי מתנגדיו, שלא חשו לכבודו של תלמיד חכם זה, ולא בחלו ככינויי גנאי כלפיו, מצאו לנכון להתייחס להצעתו ולהשיב עליה.¹⁵ רוב התגובות התפרסמו בעיתוני התקופה ורק מיעוטן חדר לתוך הספרות הרבנית.

התגובות מתחלקות לשלושה סוגים: א- "כפירה" בהנחה שהאדם נחת על הירח; ב- הצעת פירושים שונים לביטוי "כשם שאני...", היכולים לשאת את המציאות החדשה; ג- התייחסות למקורות הנוסח שהציע הרב גורן. בדברים הבאים אפרט.

א - "כפירה" בהנחה שהאדם נחת על הירח

למרות הפלא שבדברים הרי הרב חיים כסאר טען שהאדם בעצם לא נחת על הירח, וכך כתב בהתייחסות קצרה שלו לשאלת הנוסח של קידוש לבנה:

אין בדבריהם כלום, דמיון בעלמא הוא דמדמין שהגיעו לירח ואינו כלום שהרי היא למעלה מד' יסודות שסימנם ארמ"ע [= אדמה, רוח, מים, עפר -] וכמ"ש הרמב"ם ג"כ בפ"ג מה' יסודי התורה, ולפי' עשה הקב"ה בעולמו גבול לכל א' ואחד, ואם פעל חוץ לגבולו ישרף. סוף דבר דבריהם אינן כלום, ואין לשנות הברכה.¹⁶

ב - הצעת פירושים שונים לביטוי 'כשם שאני...', היכולים לשאת את המציאות החדשה

רוב הכותבים טוענים שאין כלל קושי בנוסח הקיים, והם עושים זאת תוך הצגת ביאורים שונים למשפט הנידון.

1 - יש שטענו שהמושא של המשפט אינו הלבנה אלא השכינה, וכך נכתב משמו של

הרב מאיר צבי ברגמן:

כשם שאני רוקד כנגדך עולה על השכינה ולא על הלבנה, כי לפני החורבן בשעת קידוש הלבנה הייתה השכינה מרחפת ויורדת עלינו ועכשיו השכינה נמצאת ברקיע השלישי הנקרא שחקים ואנחנו לא יכולים לנגוע ולהידבק בשכינה.¹⁷

15 לרוגמה ראה דברים בשם הרב ואל טיטלבוים, האדמו"ר מסטמאר (מנהגי קידוש לבנה מכ"ק רבינו הק' זי"ע מסאטמאר) תשנ"ז, עמ' סה הערה כו.

16 ראה הרב ח' כסאר, שו"ת החיים והשלום, ירושלים תשמ"ד, אורח חיים ס"י קמב.

17 ראה הרב ש' ראובן, "ועוד על קידוש לבנה", המודיע, י"ג באב תשכ"ט, עמ' 2.

דברים מעין אלה של הרב ברגמן כתב הרב אליהו כ"טוב ב"ספר התודעה", כעשרים שנה מוקדם יותר, שם כתב כך:

ואומר "כשם שאני רוקד כנגדך" וכו' ומכוון להקב"ה ששמחין לפניו ורוקדין, אבל אין לנו מגע בו, כך לא יהא לאומות העולם מגע בנו אפילו הם שמחין בנו, כי קודש ישראל בלבד קודש לה' ולבדד ישכון.¹⁸

עם שיש שוני בין השניים, שניהם שותפים לתפיסה שלפיה אין מדובר בלבנה. הרב מרדכי בוסקילא עמד על הקושי שבפירוש זה וכתב כך:

והרי רישא אלבנה וסיפא אלבנה ברוך יוצרך ברוך בוראך וכולי. ועוד זה לשון נקיבה זה מראה על תש כח חס וחלילה בשעת ברכת הלבנה.¹⁹

2 – בעוד הרב ברגמן עומד על המושא של המשפט. הציע הרב אורדנטליך להסיק מסופו של המשפט על ראשיתו, וכשם שבסופו מדובר בנגיעה לרעה – "כך לא יוכלו כל אויבי לנגוע בי לרעה" – כך גם ראשיתו של המשפט מדברת רק בנגיעה לרעה; וכך כתב:

כלומר כשם שלא תתכן מציאות לעשות איזה נזק לגרם שמיימי זה, לא יוכלו בסיעתא דשמיא אויבינו לעשות לנו נזק. ואין המדובר כאן כלל בסתם נגיעה גרידא בירח כשם שנגעו בו לאחרונה האסטרונאוטים.²⁰

3 – הרב שמואל טוביה שטרן הציע לעמוד על כך שהביטוי "איני יכול" אין משמעותו חוסר יכולת אלא איסור:

"איני יכול" – לאו דווקא בלתי יכולת ממשי אלא בלתי יכולת חוקי. כלומר, איני יכול מפני שאיני רשאי. כי הלא מצינן בתורה לשון אי יכולת שאיירו מחמת איסור ולא מחמת עיכוב אנושי. לדוגמא מצינו "ולא יכלו לעשות הפסח" (במדבר ו ט) מפני שהיו טמאים לנפש אדם וכן במעמד הר סיני כתיב "ויאמר משה אל ה' לא יוכל העם לעלות אל הר סיני כי אתה העדות בנו לאמר הגבל את ההר וקדשתו" (שמות יט כג) ולכן מיד שאפשר לומר "איני יכול" משמע איני רשאי ובפרט בימינו. עכ"ח [=על כורחך] אי אפשר לומר באופן אחר כי הלא יכולים ויכולים לעלות ולנגוע.²¹

18 ראה הרב א' כ"טוב, ספר התודעה, ירושלים תשי"ח, עמ' קנה.

19 ראה הרב ש' חירירי, שער שמעון אחד, ה, חמ"ד תשל"ג, ס"ג נד.

20 ראה הרב י' אורדנטליך, "בענין קידוש לבנה", המודיע, י"ג באב תשכ"ט, עמ' 2.

21 ראה הרב ש"ט שטרן, השמים מספרים, ירושלים תשל"ג, עמ' 208-213, (שב ונדפס בתוך הנ"ל, כסאות למשפט, ירושלים תש"ס, עמ' שלו-שלו).

הדברים מעוררים פליאה: וכי איזה איסור יש בעלייה לירח?²² הרב שטרן ידע על הפליאה שעוררים דבריו וניגש מיד להבהרת הדברים. הוא ביסס את דבריו על האיסור שהיה בנגיעה בהר סיני כל זמן שהיתה עליו השראת שכינה, ולאחר שכתב את האיסור הנוכח לעומקו השליך את הדברים לגבי הירח וכתב כך:

ועל פי ההלכות הללו בדין הר סיני שנאסרה נגיעה אפילו בטהורים כל זמן ששרתה השכינה על ההר וכל זמן שהייתה בגדר שמים ובמשוך היובל כלומר שחזרה רשות סיני לבעליה לרשות הארץ הותר לעלות ההרה... על פי סברות הללו יש לומר שהכוונה שאנו אומרים כשם שאני רוקד כנגדך ואיני יכול לנגוע בכך איסורא קמ"ל מפני שיש השראת שכינה בעליונים²³ "כי מי בשחק יערוך לד'" (תהלים פט ז).²⁴

גם הרב מגשה קליין ראה איסור בעלייה לירח וכך כתב:

אסור מתרי טעמי: חדא דהוי מקום סכנה ואסור להכניס עצמו במקום סכנה והתם הוי מקום סכנה מתרי טעמי חדא העליה והשנית השהיה שם אין שם אויר הראוי לבעל חי. ובדרך רמז אמרתי דזה מה שאמרו "ופן תשא עינך השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים כל צבא השמים ונרחת והשתחית להם ועבדתם אשר חלק ה' אלקיך לכל העמים תחת השמים" (דברים ד ט), ועיין רש"י שם.²⁵

חשוב לציין את השוני בין האיסור לפי הסברו הראשון של הרב קליין לבין דברי הרב שטרן. טענתו של הרב קליין איננה מהותית, בשונה מזו של הרב שטרן: בעוד לפי דברי הרב שטרן שינויי נסיבות ותנאים לא ישנו את האיסור, לפי דברי הרב קליין בנסיבות אחרות, שלא תהיה בהן סכנה גדולה בהימצאות על הירח ובדרך אליו לא יהיה קושי הלכתי בנחיתה עליו ובשהייה בו.

4 – הרב שמעון חירירי, רבו של כפר שלם, עסק בנושא מספר פעמים. לראשונה התפרסמו דבריו בכתב העת "אור תורה", ומשם הועברו לספר "שער שמעון אחד" (ראה

22 היו שטענו שיש איסור להביט בירח – ראה: הרב ש"ה ואונר, שבט הלוי, ג, ניו יורק תשמ"א, ס"ח; הרב י' טננבוים, קידוש לבנה, ירושלים תשנ"ה, פרק ה' הע' כה.

23 על המשמעות של קידוש לבנה כהקבלת פני שכינה ראה: צ' וינברגר, "קידוש לבנה כקבלת פני שכינה", המעיין מא, א (תשס"א), עמ' 75-76; הרב טננבוים (לעיל הע' 21), פרק י' סעיפים א-ג, ובהערות שם. מעניין בהקשר זה להביא דברים שכתב הרב אריאל (לעיל, הע' 7): "קידוש לבנה מעולם לא התיימר ליחס ללבנה עצמה קדושה".

24 כסאות למשפט (לעיל, הע' 21), עמ' שלט.

25 הרב קליין (לעיל, הע' 9), ס"ו גנט.

ג - התייחסות למקורות הנוסח שהציע הרב גורן

דבריו של הרב חיררי התייחדו בכך, שלצד ההסבר המוצע על ידיו לביטוי הנידון הוא בחן גם את המקורות ששימשו את הרב גורן לצורך הצעת הנוסח החדש:

גם עצם היתדות שתקע מרן הרה"ג גורן שליט"א לדעתי הקצרה אינם בסיס חזק אם בגלל מסכת סופרים פרק כ', הרואה בטור אורח חיים סי' תכ"ו יראה שכתב גירסת מסכת סופרים ואומר בכל פעם ואיני יכול ליגע ביך יע"ש [יעוין שם] ראינו שגני[רסת] הטור במסכת סופרים עצמה עם המילה "יכול".
גם סמכותו [=הסתמכותו - מ"מ] על מעשה רב שהביא עדות ר' בנימין משקלוב ז"ל יע"ש במעשה רב גופיה שכתב: אפס לא אישתמיט שום אדם מהעומדים לפניו לומר שנהג כן יע"ש.
והגם שסיים שם עכ"ש וכ"ה במס' סופרים עם הגהת רבינו ז"ל יע"ש הרואה בנוסחת הגר"א המודפס בגמרא לא דבר מהמילה הזו בכלל. ואולי כוונתו על השאר המילים של פועלי אמת וכו' שיש בזה שינוי נוסחאות יע"ש בכסא רחמים על מס' סופרים.

סיכום

להצעתו של הרב שלמה גורן להמיר את מטבע הלשון "ואיני יכול לנגוע בך" המופיע בקידוש לבנה בזה המופיע במסכת סופרים "ואיני נוגע בך" היתה התנגדות חריפה, ובסופו של דבר לא נמצא לה כמעט זכר בעולמה של תפילה,³² ששמר את הנוסח שהיה שגור עוד טרם הנחיתה על הירח. יחד עם זאת, דומני שבחתימת הדברים יש להעיר הערה חשובה. המתנגדים השונים להצעתו של הרב גורן תלו את דבריהם בהסברים מהסברים שונים, מהם דחוקים ביותר. אך דומני שבבסיס ההתנגדות לשינוי עומדת הרחיעה מכל נגיעה שהיא בסידור התפילה, התנגדות שבאה לידי ביטוי על ידי חלק מהמשיבים על דבריו של הרב גורן בהקשרים אחרים.³³ על כן נידונה הצעתו של הרב גורן לכישלון עוד בטרם נבחנה, וקל וחומר משעה שנמצאו הסברים לנוסח הקיים.

32 להוציא את בית הכנסת של הרב גורן, "קוממיות אברהם", שבתל-אביב, שם הדפיסו את סדר קידוש לבנה עם הנוסח שהוצע על ידי הרב גורן (על פי שיחה עם ד"ר י' אלפסי). לא ידוע לי על סידורים או על קהילות הנוהגות לומר בקידוש לבנה כפי הצעת הרב גורן.

33 לגבי דעתו של הרב סולוביצ'יק ראה: הרב י"ד סולוביצ'יק, איש ההלכה, ירושלים תשל"ט, עמ' 246; מ' מאיר, זכור הנאקות ורעש הצעקות, ירושלים תשס"ג, עמ' 20-21.

לעיל הע' 9, 19). בפתח דבריו מדגיש הרב חיררי שכל הדיון אינו נוגע לעצם קידוש לבנה שכן עיקרו של זה בברכה "ברוך אשר במאמרו ברא שחקים ברוך מחדש חדשים"; בתוך דבריו עמד גם על מעמדו וחשיבותו של המנהג. אשר לביטוי הנידון גופו הוא כותב דברים אלה:

אנא דאמרי ברוך שבחר בהם ובמשנתם שדקדקו בלשונם הטהור לומר 'שאינ אנן ולא אמרו בסתם' כשם שלא יכולים לנגוע בך" כי הם צפו ברוח הקודש או שהיה ידוע להם שאפשר באמת לנגוע בירח, אלא בכל אופן בשעה שאנחנו נמצאים בקרקע ומקדשים את הלבנה, כמובן באותה שעה אנו לא יכולים לנגוע בה.²⁶

דברים דומים הביא הרב צבי שכטר משמו של הגר"ד סולוביצ'יק: "שעכשיו בשעה שאנו אומרים ברכת קידוש לבנה, ורגלינו עומדות על גבי קרקע תבל, כעת, אין אנו יכולים לנגוע בלבנה";²⁷ וכעין זה כתבו גם הרב מנחם מגדל שניאורסון מלובביטש,²⁸ הרב יואל טיטלבוים מסטמאר,²⁹ הרב א' מימון³⁰ והרב יצחק יוסף.³¹

26 ראה הרב חיררי (לעיל, הע' 9), עמ' כז-כח.

27 הרב צ' שכטר, נפש הרב, ירושלים תשנ"ה, עמ' עט הע' 7. לאורך כל הדברים המובאים אצל הרב שכטר לא מוזכר הרב גורן בשמו. ומה רחוק סגנון זה מזה של הרב חיררי שפתח את דינו במילים "וכשאני לעצמי אמרתי לבוא בהשורות הללו כחלמיד הדין לפני רבותי. כי לא איש דברים אנוכי גם מתמול גם משלשום וגם היום, ומה גם עם מרן גאון הדור ופארו ייחכם שלמה מכל האדם' (מלכים א' ה יא) אשר ספרי ראשונים ואחרונים נהירים לו כעמיר גורן" - ראה הרב חיררי (לעיל, הע' 9), עמ' קכו; ההדגשות במקור.

28 בעניין דבריו ראה י"י רחון, "החלל במשנתו של הרבי מלובביטש", יודעי בינה, ב, תשס"ד, עמ' 234-235. חסידי חב"ד בתל-אביב באותם הימים מצאו לנכון לפרסם מודעה בעניין וזה לשונה: "לתועלת הרבים אנו מצטטים קטע משיחת כ"ק אדמו"ר שליט"א בשבת קודש פ' ויגש ו' טבת השתא, שיחה שהתייחסה לטיסת 'אפולו' לירח. הרבי אמר בין השאר: "לא כמו אלה שהטיסה גרמה אצלם להמולה וכפי שאחד כתב לי ואל אותי הלא זוהי סתירה למה שאומרים בקידוש לבנה 'ואיני יכול לנגוע בך', הלא נוסעים קרוב לירח וייתכן שיגעו בירח, ושאל אם לשנות את הנוסח. ובמחילת כבודו הרם אינו יודע הפירוש כאן. כי לא אומרים כאן סתם שלא יוכלו לנגוע בך, אלא כהמשך למה שאומרים כשם שאני רוקד כנגדך, על זה אומרים ואיני יכול לנגוע בך שעל ידי ריקוד זה הוא לא יכול לנגוע בלבנה". עד כאן לשון האדמו"ר. הרבי שליט"א ביטל לחלוטין בהמשך שיחה השאלה הנ"ל ואמר שלא נחשוב בשום מקום שלא יוכלו להגיע לירח ואפילו לכוכבים. לאור הנ"ל ברור ופשוט שחלילה מלשנות הנוסח אלא לקדש הלבנה כמו שכתוב בסדורים" - ראה "לתועלת הרבים", הצופה, ט' באב תשכ"ט, עמ' 1.

29 ראה מנהגי קידוש לבנה (לעיל, הע' 15), עמ' סה הע' כו.

30 ראה הרב א' מימון, צורת הלבנה, חמ"ד תשל"ו, סי' יד, אות מז עמ' פא.

31 ראה הרב י' יוסף, ילקוט יוסף, ד - שבת חלק ה, ירושלים תשנ"ד, סי' תכו, סעיף יז הע' יז.